

tro. di. c.
Si in ad-
iutoriu,

igitur exeuntes, ite in pace, Paulus autem dixit eis: † Casos nos publicè indenmatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occultè nos eijciunt. Non ita, sed veniant, & ipsi nos eijciant.

Ideo custos ea vsus est in eos benevolentia, quia hoc diuina virtute, & non maleficijs factū cognoscebat, cum per totam noctem eos audiuisset orantes & laudantes Deum, quod malefici facere non solent. Eductis autem in cubiculū, apposuit eis mensam, cū illis lætatus, quòd Paulus eū à morte corporali & spiritali saluasset. Ideo illis gratiam habens, plagas eorum abluit, & baptizatus cum vniuersa familia misericordiā consecutus est. Facto autem die magistratus miserunt lictores ad carceris custodem, vt eos sineret abire, iam super factum certiores forsitan facti: quos tamen per se eijcere non audebant. Id quod Paulus renuit, indignū ducēs homines Romanos publicè casos indicta causa conijcere in carcerē, & clam illos eijcere, nisi & ipsi illos eijciāt, qui cōmiserant iniustitiam in illos: quod & ipsi fecerūt. Vnde sequitur. Nunciauerunt autem magistratibus lictores verba hec. Timueruntq; audito quòd Romani essent, & venientes deprecati sunt eos, & educentes rogabant vt egrederentur de vrbe. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam, & visis fratribus consolati sunt eos, & profecti sunt.

Lictores igitur magistratibus nunciant, illos tanquam malefactores, & qui deliquerint, nolle exire, sed innocētes declaratos dimitti. Quorum voluntati obsequentes magistratus, veniūt ad eos, veniā precantes, quia ex passione & ignorātia fecerūt, rogātq; vt ex vrbe egrediantur ad vitandā seditionē. Egressi itaq; carcerē, ingrediūtur Lydię domū, cōsolātur socios, & urbē egrediūtur.

CAPVT DECIMVMSPTIMVM.

Egressus Paulus Philippos venit Thessalonicam, à qua multis ad Christū conuersis à Iudæis pellicur Beroam, vnde post multorum conuersionem exire coactus per Iudæos, relictis ibi Sila & Timotheo profectus est Athenas, ad quas Silam & Timotheum accersit. Vbi multorum confutatis superstitionibus urbem penētotam conuertit.

Cura

Cum autem perambulassent Amphipolim & Apolloniam, venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Iudæorum. Secundum consuetudinem autem Paulus introiit ad eos, & per sabbata tria differebat eis de scripturis, adaperiens & insinuans, quia [†]Christum oportuit pati, & resurgere à mortuis, & [†]Luc. quia hic est Iesus Christus, quem ego annuncio vobis. Et ^{24.c.} quidam ex eis crediderunt, & adiuncti sunt Paulo & Silae: & de colentibus Gentibus multitudo magna, & mulieres nobiles non paucae.

Egressi Apostoli Philippos ad cæteras maiores Macedoniae ciuitates, ad quas vocabantur, pertransiit paruis accedunt. Amphipolis proximè Philippos, ad brumalem iacet occasum, Atheniensium aliquando colonia, quam Strimon fluuius ex Hæmo delapsus peninsulæ forma cõplectitur: à quo situ vrbi postea nomē datum. Altera eiusdem nominis est in Syria. Apollonia quidem Apollonia est Macedoniae, non longe à Thessalonica. Aliæ autem eiusdem nominis sunt in Macedonia, & altera in Thessaphrica, quæ nunc vocatur Pentapolis. Thessalonica præterea vrbs etiã Macedoniae metropolis. In illa pius quidam homo nomine Iason erat, qui Paulum hospitio suscepit, apud quem diutius moratus, synagogamque Iudæorum ingressus, Paulus in multo certamine Christi fidem docuit, insinuans de scripturis Christum oportuisse pati, & resurgere à mortuis. Insinuans dicitur Græcè *παρτίθμεινος*, quod Erasmus mauult interpretari, allegans. Significat autem *παρτίθμει* in medium afferō, atque etiã allego, siue exemplum cito, & auctoritatem scriptoris promo: qua significatione vritur Atheneus. Vide Budæum in suis Commētarijs. Cui prædicationi plures crediderunt, & plurimæ nobiles mulieres. Græcè est, *γυναῖκων τῶν πρώτων*. i. mulieres primariæ ciuitatis.

Zelantes autem Iudæi assumentesq; de vulgo viros quosdam malos, & turba facta, concitauerunt ciuitatem, & assistentes domui Iasonis, quærebant eos producere in populum. Et cum nõ inuenissent eos, trahebant Iasonē & quosdam fratres ad principes ciuitatis, clamantes: Quoniam hic

† Ioan.
18. g.

qui urbem concitant, & huc venerunt, quos suscepit Iason, & hi omnes contra decreta Caesaris faciunt, regem aliuum dicentes esse Iesum. Concitauerunt autem plebem, & principes ciuitatis, audientes hæc. Et accepta satisfactione à Iasone, & à cæteris, dimiserunt eos.

Græci addunt ἐπιθεῖντες, id est, increduli, siue qui non credebant. Zelâtes autem significat inuidia & odio commotos. Iterum itaque Apostolos accusant læsæ maiestatis, & reipublicæ concitata. Non inueniêtes autem illos apud Iasonem, qui illos hospitio exceperat, ipsam ad principes ciuitatis tanquam seditiosorum receptorem cum multa vi traxerunt: quem sufficîenti satisfactione & excusatione accepta dimiserunt indemnem. Quod autê dixit, assistentes domui Iasonis, Græcè est, ἐπιτάκταις, quod significat vrgentes domum Iasonis, siue violentia opprimentes. Maleuoli enim præ turba domus Iasonis vrgebant, & opprimebant, quòd clam aduenas exceperat: vnde pro suscepto, Græcè est ἰποδέχεται, quod amplius significat, scilicet clam, siue occultè suscepit, quos palàm excipere nõ audebat. Nam ἐπι, in compositione clam vel clanculum significat: propterea in illum tam cõcitauerant ciuitatem. Quod verò dicit: accepta satisfactione à Iasone, & à cæteris, dimiserunt eos: Græcè est, λαβόντες τὸ ἵκανόν, id est, cum satis accepissent ab Iasone, & ab alijs iudicio sistendi sponsonis, ipsos abire iusserunt. Nam ἵκανόν λαβόντων, est fide iutores in sponsonem exigere & accipere: quod vulgò dicitur accipere cautionè ab aliquo. Est ergo sensus, quod accepta satisfactione, potius quàm satisfactione ab Iasone, id est, cum pro Paulo & alijs satisfecisset Iason, id est, cautionem præbisset. Alij aut̃ ἵκανόν λαβόντες, cum satis accepissent, id est, cautionè pro Paulo accepissent, dimiserunt eos. Ergo quod interpretes vertit, accepta satisfactione, melius erat, accepta satisfactione. Et fortasse ita scripserat interpretes, sed à quodam qui latinum non putabat verbum satisfatio, satisfactionem posuit. Neque enim pro Paulo satisfecit Iason, sed satisfecit, id est, vt ita loquar, se ipsum cautionem dedit, promittens se satisfacturum, si opus esset.

Frates

Fratres verò confestim per noctem dimiserunt Paulum & Silam Berrhœam. Qui cùm venissent, in synagogam Iudeorum introierunt. Hi autem erant nobiliores eorum qui sunt Thessalonica, qui susceperunt verbum cum omni auditate, quotidie scrutantes scripturas, si hæc ita se haberent. Et multi quidem crediderunt ex eis, & mulierum Gentiliū honestarum, & viri non pauci.

At cùm Paulus rursus Iudæorum invidia premeretur, atque concitato in eum magistratu res in periculo essent, nocte intempesta emissus cū Sila à fratribus abiit in Berrhœam, quæ est ciuitas Macedoniæ: in qua rursus Iudæorum perfidia Paulus agitur, Athenas vsque deductus est. Quod dicit: hi autem nobiliores, &c. Lyranus, & post eum Dionysius. exponunt de Iudæis qui erant Berrhœæ, & erant nobiliores genere & animo, quàm hi qui erant Thessalonica. Quod non videtur mihi, sed illos referri ad fratres qui noctu Paulum à Thessalonica dimiserunt, ut sit sensus: Hi autem fratres qui intempesta nocte dimiserunt Paulum & Silam Berrhœam à Thessalonica, erant generosissimi inter omnes Thessalonicenses, qui receperant verbum Dei cum omni alacritate, quotidie scrutantes sacras scripturas, an ita se haberet, uti Paulus assererat. Iam enim crediderant, volebant tamen certissimam à seipsis persuasionem de passione, morte, & resurrectione Christi habere. Ex quibus multi crediderunt, etiã honestæ mulieres, & viri non pauci Gentilium.

Cùm autem cognouissent in Thessalonica Iudæi, quia & Berrhœæ prædicatum est à Paulo verbum Dei, venerunt & illuc, commouentes, & turbantes multitudinem. Stantim tunc Paulum dimiserunt fratres, ut iret vsq; ad mare. Silus autem & Timotheus remanserunt ibi. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum vsque ad Athenas: & accepto mādato ab eo ad Silam & Timotheū, ut quàm celeriter venirent ad illum, profecti sunt.

Græca quæ nunc extant, habent ἀπό τῶν θεσσαλονικῶν, id est, à Thessalonica, vel θεσσαλονικῶν, Thessalonicenses Iudæi. Ego crediderim interpreté legisse ἐπι pro ἀπό.

Quo.

Quocunq; autem fugiebat Paulus, hunc persequerentur & Iudæi: nec eos timore mortis fugiebat, sed eorum vitans furorem, & prædicationem augere cupiens. Vbi ergo cœpit Berrhœæ prædicare, Thessalonicenses Iudæi, qui eum à Thessalonica expulerant, prosequuntur vsq; Berrhœam. Quem statim fratres emiserunt, vt iret tanquam ad mare, Græcè, ὡς ἰπὶ θάλασσαν, quod Erasmus maluit vertere, velut ad mare. At hoc non significat Lucas: neq; enim id vult Paulus, quòd dimiserint Paulum fratres, vt iret tanquã ad mare, sed re vera vsq; ad mare iret. Itaq; interpret ὡς, pro ἕως, id est, vsq; vsurpauit, aut legit ἕως. Qui verò eum deducebant, comitati sunt eum vsq; Athenas: Græcè, οἱ δὲ καθίσταντες τὸν παῦλον. Est autem καθίσταμι, componere, & id quod labat stabilire, ac nutantem & trepidantem confirmare: quo sensu probè hic quadrat. Nam concitata aduersus Paulum turba, dimiserunt eum vsq; ad mare. ἵ δὲ καθίσταντες, &c. id est, Qui verò comitatu suo eum confirmabant, securitatem ei præstantes, vsq; Athenas perduxerunt. Ad quem Silas & Timotheus statim profecti sunt.

Paulus autem cum Athenis eos expectaret, incitabatur spiritus eius in ipso, videns idololatriæ deditam ciuitatem. Disputabat igitur in synagoga cum Iudæis, et colentibus, et in foro per omnes dies ad eos qui audierant.

Consydera quantas habeat Paulus difficultates cum Iudæis, quocunq; pergat, & maiores, quàm apud Gentes. Iudæi enim cum ipso verberibus, Gentes verò solum verbis contendunt. Ipso igitur Athenis expectantem socios, exacerbabat eum spiritus suus, tot idola, quot nusquam viderat, consyderans. Vbi pro irritabatur, Græcè est παρὰ θυμῷ, exandescere, irritabatur, ægrefcebat, exacerbatur. Non ergo ibi significat iram, sed excitationem quandam ad zelum: & quasi tabescebat ob zelum, iuxta Psal. Tabescere me fecit zelus meus. Disputabat quotidie & in synagoga, & in foro, cum oibus qui ipsum audierant: Vbi pro audierant, Græcè est παρὰ τὴν ἀνομιάν, quod significat eos qui superuenerant, aut casu atq; obiter venerant. Aut igitur interpret pro audierant, verterat, adierant, sed forte scriptoris vitio mutata est lectio

in audierant, aut interpres legit παραφρασεως.

Quidam autem Epicurei & Stoici Philosophi differ-
bant cum eo, & quidam dicebant: † Quid vult seminiuer-
bius hic dicere? Alij verò Nouorum demoniorum vide-
tur annunciator esse: quia Iesum & resurrectionem an-
nunciabat eis.

† Diff. 43.
capite.
Sit rector

Athenis igitur constitutus Paulus differit cū Philoso-
phis, & cū Epicureis, præcipuè & Stoicis, alijs alia Paulo
improperantibus, modò quia verbifator quidam adue-
nerit, modò quia nouos deos annunciaret. Athenæ au-
tem ciuitas, ab Athena Minerua, quam Græci Athenam Athenæ.
vocant, dicta, in Attica regione quondam muris, nauali-
bus ædificijs, armis, opibus, viris, omni sapientia atque
prudentia florentissima & nobilissima, & nullius indiga
præconij, tanta eius superfuit claritas. Eadem nostro tẽ-
pore parui oppiduli speciem gerit, atque in vicum quen-
dam est redacta. Quã verè Ouidius deplorans ait: Quid
Pandionæ restant nisi nomen Athenæ? Nam ciuitas illa
olim spectabilis & inclita, à meridie Aegeo mari claudi-
tur, à septentrione Asopum habet fluuium, cuius modò
sola vestigia restant, humile quoddam castellum, cum
arce quondam sacra Mineruæ. Hæ sunt Athenæ, quas
sapientiæ fama tot seculis celebres primùm Paulus vera
sapientia illustrauit. Non Socrates, non Plato hoc dede-
re lucris vrbi suæ & intelligentiæ, quod humilis, & à re-
centi virgarum cede madens Apostolus impartiuit. No-
lim prolixius huius vrbis gymnasia profesequi, porticus,
fora, theatra, templa, & castra. Velim tamen quãsdã sectas
interea, de quibus Lucas hic nobis proposuit, scrutari.
Harum prior est Epicureorù, à quodã Epicuro philoso-
pho dicta. Hic Gargeti ortus duodeuigesimo vitæ anno
Athenas se contulit, cùm Xenocrates Academiam tene-
ret, floreretq̃ue tum maximè Aristoteles in Chalcide.
Laudatam itaque ab Epicuro ad eò voluptatem, quæ ex
veri rectiq̃ contemplatione oriatur: dogma tamen infame
voluptatis fœdæ assertor erat, quæ ex venere, oculis,
auribus, & sapore oriùtur. Ex quibus peiora scribit orta
Iosephus Antic. lib. 10. cap. 14. in fine. Epicureorù error
arguitur, qui prouidentia e vita eiiciunt, & Deo regimè
rerum

rerum nolunt permittere, nec credunt vniuersitatem à beata illa & immortalī essentia vel conseruari, vel gubernari, sed sine rectore & euratore mundum suo pte impetu ferri asseuerant, qui si ita, vt illi autumāt, careret præfide, quemadmodum naues sine gubernatoribus videmus procellis & fluctibus obrui, currusq; aurigis destitutos eueri & confringi, ita & ipse mundus perderetur immoderato impetu. Stoici verò Philosophi à Stoa porticu, vbi frequens eorum erat gymnasium, qui maximè morali philosophiæ studere solebant, ideo sapientissimi fuerūt reputari, & veritatis amicissimi, antea vocati Zenonij, à Zenone eorum primo doctore. Horum de scientia nonnulli superbientes, Paulum irridebant, dicentes: Quid nam vult hic verbisator, an nouos nobis deos annunciat? Græcè est ἐπιμολόγος, qui Latinè dicitur nugator, loquax, vaniloquus, blaterator, & vt Plautus ait, qui lubens verba funditat: quod ita magis propriè vertitur, quàm si dicamus, qui nouos rumores spargit in vulgus. Pro annunciator, Græcè est κερταγγελεύς, quod enunciatorem magis & denunciatores significat. Pro nouorum autem, Græcè est νεοτῶν, id est, nouorum, sed ξενῶν, id est peregrinorum, vt τὸ ξένος hoc loco significet rem peregrinam, nouam & insolentem. Ita hic sumere debes noua dæmonia, non pro recens factis, sed pro nouis & inauditis. Sic sumendum est, vt paulò post sequitur: noua quædam infers auribus nostris, id est, peregrina, insolentia, inauditaque, quod Græcè Lucas dixit, ξενίσοντα γὰρ τινά. Vbi aduerte ξενίσοντα aut neutraliter sumi pro ξένα, aut vide quo alio modo intelligi possit.

Et apprehensum eum ad Areopagū duxerūt, dicentes: Possumus sive que est hæc noua, que à te dicitur, doctrina. Noua enim quedam infers auribus nostris. Volumus ergo scire quidnam velint hæc esse. Athenienses autem omnes, & aduene hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui.

Hi autem philosophi magna iactantes, Paulum ridiculum reputant. Hic autem cœlestia sola professus, crucis stultitiam prædicat. Proinde in Martio illo pagò, qui celebr-

celeberrimus Athenis erat, frequenti auditorum corona septus, nullo sermonis fuco, sed nuda apertaque asseru-
 ueratione vnum illis Deum, quem vel ignorantes co-
 lerent, ob oculos ponit. Areopagus autem duo sunt Areopa-
gus.
 vocabula, τὸν ἄρειον πάγον, quod Erasmus malè ver-
 tit, vicum Martium, falsus verbo Latino pagus, pro
 Græco. Credidit enim τὸν πάγον, idem significare quod
 pagus Latinè: cùm πάγος Græcè collem vel rupem, &
 locum eminentem significat, & locum altum, montibus
 ac vallet munitū. Et Stephanus de vrbibus τὸν ἄρειον πά-
 γον, promontorium fuisse dicit Athenis, in quo iudicia
 & quæstiones rerum precipuè criminalium, de quibus nece
 perpetrata exercebantur. Athenis duo fuerunt concilia:
 Alterum quotannis mutabile, quod rempublicam con-
 stituebat: alterum perpetuum, quod de cædibus iudica-
 bat, & rebus criminalibus. Eo in loco, qui dicebatur et-
 iam Areopagus, de quo Suidas: Vocatus est Ariopagus,
 quòd in rupe & edito loco situm sit illud forum: de fo-
 ro causarum forensium intelligo. Arius autem siue Mar-
 tius dicitur, quòd de cædibus, quibus præest Mars. De
 Ariopago autem, Areopagitarumque moribus si vis la-
 tius videre, lege Budæum in Pandectas. Melius ergo
 interpres noster Græcam vocem Ariopagum reliquit,
 quæ Latinis etiam inaudita non est, quàm Erasmus, qui
 vertit vicum Martium. Veruntamen poëtæ nomen eius
 loci fingunt à Marte dictum, qui ibidem adulterij cum
 Venere Vulcani vxore pœnas dedit. De quo ludit Man-
 tuanus lib. 1. Dionysij: Est locus insignis templo Mauor-
 tis, & alta mole abit in nubes, ubi consultare senatus sæ-
 pe solet Martis pagum dixere, quòd illuc Mars in iudi-
 cium tractus purgauerit olim longè infame nephas, cau-
 sam agnoscente deorum concilio.

*Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait: Viri Athenien-
 ses, per omnia quasi supersticiosos vos video. Præteriens e-
 nim, & videns simulachra vestra, inueni & aram, in
 qua scriptum erat: Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes co-
 litis, hoc ego annuncio vobis.*

Constitutus Paulus coram senatu Areopagi, vt si
 quid afferret boni, probaretur, si quid verò mali, ab
 h illo

Superstio.

illo puniretur. Qui igitur omnibus somnia fieri nouerat, vt omnes lucrifaceret, suam eloquentiam ad omnium mores obtemperat, dicens: Viri Athenienses, per omnia quasi supersticiosos vos esse video. Est autem superstio vitium religioni oppositum secundum excessum, quæ quis cultum diuinum exhibet cui non debet, vel eo modo quo non licet: quod tribus particularibus modis contingit: Vel quia honor latræ idolo exhibetur, quomodo est idololatria. Vel quâdo loco Dei à dæmonibus petitur instructio, & hæc est diuinatio. Vel obseruantur quædam etiam à Deo ad hominis directionem instituta, aliter quàm fuerint ordinata, & sic est obseruatio, quæ multas potest habere species, quas amplius declarat August. de doct. Christiana. lib. 2. Et his modis Paulus vocat supersticiosos, quasi dæmones verentes omnia pro numinibus colebant, & lapides, & ligna, & bestias, & spiritus. Vnde sic ratiozinatur Paulus, quia cõtra Gentes philosophos & sapientes agit: Oportet vnum esse Deum super omnia summum, à quo omnia tanquam à prima causa pendent, & ipse à nullo. Sed nullus vestrorum deorum talis est, qui omnes esse cõperunt. Est igitur alius Deus ab illis à vobis ignotus: hunc autem annuncio vobis. Neque itaque vobis quid peregrinum aut nouum prædico. Rationes autem diuersas afferunt, quamobrem Athenienses cuidam aræ inscripserunt Ignoto Deo. Duas enim rationes adducit Clarius: Aiunt enim inquit, Philippidem quendam missum ab Athenië sibus ad Lacedæmonios pro ineunda societate, cum Persæ in Græciam mouerent exercitum. Huic in Parthenio monte occurrisse spectrum quoddam, Paus scilicet illius Gentilium dei, qui quereretur se ab Athenië sibus negligi, ceteros autem deos coli, & pollicitus est se opitulaturum. Parta ergo victoria, huic templum erexerunt, & aram construxerunt. Et cauentes ne tale quid in posterum pateretur, prætermissis à se aliquo deo, quem ignorarent, erexerunt & aram illà illi, in scribentes, Ignoto Deo. Alij verò sic dicunt, inuasisse olim Athenienses pestilentiam, quæ ita illos incenderet, vt ne tenuissima quidem lintea ferre possent. Cùm autem cõsuetos deos colerent & orarent, nihil iuuabantur: cogitauerunt ergo esse

go esse aliquem fortasse Deum, quem ipsi inhonorum reliquissent, qui pestilentiam illam immisisset: quocirca ædificato altari, & inscripto, Ignoto Deo, & immolantes ei, continuò liberati sunt. Ferunt autem totam aræ inscriptionem hanc fuisse: Dijs Asiæ, & Europæ, & Libyæ, Deo ignoto & peregrino. Aliam rationem affert Comestor in Act. Aposto. Die enim Dominicæ passionis solis insuetam eclipsim videntes totam tenebris terram obscurantem, & huius causam non inuenientes, ad hoc inducti dixerunt Deum naturæ pati. Construamus inquit, illi aram, & dedicemus: quod & fecerunt, inferribentes illi, Ignoto Deo. De eadem eclipsi scribit beatus Dionysius ad Apolophanem.

†Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cæli
 & terre cum sit Dominus, nõ in manufactis tēplis habitat,
 nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cum ipse det
 omnibus vitam, & inspirationem, & omnia: fecitq; ex
 vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam
 faciem terræ.

†145. a.
 Sup. 7. f.
 & 14. c.

Minorem subsumit Paulus, dicens: Is Deus quem ignoratis, cæteros deos in hoc excellit, quia mundum & omnia quæ in mûdo sunt, fecit, & gubernat, & cum vniuersæ terræ sit Dominus, sed & cælos regat & dirigat, non est existimandus concludi in aliquo loco, aut tēplis circumscribi, ita quòd non sit in alio loco, sicut dij vestri, aut humanis fabricari manibus, aut sacrificijs coli, quasi indigens aliquo, qui omnia cõtinct, & à nullo continetur, quem cæli capere nõ possunt, cuius ditioni sunt omnia, qui dat omnibus & vitam, motum, respirationē, quæ non daret, nisi haberet: quod non faciunt dij vestri: nullus ergo deorum vestrorum est illi æquiparandus. Quod autem non habitet in templis manufactis, piè intelligendum est. Dicere enim nephas est, quòd in templis nõ habitet, eum sit vbiq; præsens. Legitur autē templa sibi ædificari iussisse, & templa domum suam appelleret: & Ezech. 43, dicat: Maiestas Dñi ingressa est tēplum: quæ nõ magis ingredi templū potest, quàm habitare vel replere. Intelligendū est ergo, quòd nõ habitat localiter ac circumscripuè, sic vt si in templo sit, alibi non sit, Vel

intellige, quòd non in templis habitat, nec humanis manibus colitur, tanquam indigens aliquo, vtpote quòd domo egeat pro mansione, aut adoratione nostra vel oblatione fit, opus habeat. Ideoq̄ tractim legendum sacrificio fit, opus habeat. Ideoq̄ tractim legendum est: non in manu factis templis habitat, indigens aliquo: aut humanis colitur manibus, indigens aliquo, cum ipse omnibus det vitā, & inspirationem, & omnia. Vbi interpret pro, & omnia, legisse videtur *κατὰ πάντα*: quum tamen Græci codices qui nunc extant, habeant *κατὰ πάντα*, id est, per omnia. Inde Chrysolto. interpretatur non per omnia, sed omnia, dicens duas coniecturas Deitatis. Ostendit & quòd ipse nullo egeat, & quòd omnia cunctis suppeditet, qui etiam fecit ex vno omne genus hominum, &c. Græci codices qui nunc extant, habent *αἵματος*, id est, vno sanguine, quod interpret non legit, & sensus esset, ex vno sanguine, id est, ex vno homine, scilicet Adam.

Desinens statuta tempora, & terminos habitationis eorum, querere Deum, si forte attrectent eum, aut inueniant quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrum. † In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus, sicut & quidam vestrorum poetarum dixerunt: ipsius enim & genus sumus. † Genus ergo cum sumus Dei, non debemus estimare auro, & argento, aut lapidi sculpturæ artis, & cogitationis hominis diuinum esse simile.

Cumq̄ Deus Ille summus totum genus humanum ex vno homine per generationis continuationem multiplicarit, constituit terminos eius, limitauit vniuersæ terræ possessiones & regiones, distribuit cuiq̄que regioni portiones, quas coleret, & habitaret, præscriptiq̄; cuiusque vitæ spacia, quæ nemo posset sibi prorogare, quæq̄ præteriri non poterunt, vt eum cognolcant, requirant, & præcentur, & eum per amorem attrectent, si forte attrectent eum, aut inueniant eum. Vbi pro attrectent, Græcè est *κλαφῆσαι*. *κλαφῆσαι* autem & palpare significat, & obscura vestigare. Cumq̄ Deus palpabilis non sit, neque attrectibilis, quatenus Deus, nihil videtur hic *κλαφῆσαι* pro obscura vestigare sibi posse,

† 23. q. 1.

ca. 2. §. 1.

b. 26. 7.

Obseruetur.

† Isaia.

40. g.

posse, vt sit sensus : vt quærant eum , si fortè obscuram & incognitam eius naturam inuestigare possint & inuenire , quomodo mortalis animus ad Dei notionem accedere potest: quamuis non longè sit ab vnoquoq; nostrum. Quia dixerat Deum non habitare in templis manu factis, ne fortè putaremus incircumscriptibilem eius naturam, ad eam non posse nos attingere & peruenire , subdidit : Non longè abest ab vnoquoque nostrum. Per ipsum enim viuimus, & mouemur, & sumus : quia ipse in nobis est, nos viuificans, & viuos ad operationem mouens, ac omnino esse, quod aiunt, & naturam nobis suppeditans. Quod autem subdit Paulus : Sicut quidam poetarum dixerunt : sensum poetæ Arati Phenomenis, at non verba reddidit. Nec enim verba eius naturam carminis respiciunt hoc in loco. Aratus autem non planè dixit, quemadmodum Paulus, sed quòd Iouis ac Dei plenæ sunt viæ omnes, omnia hominum fora, & mare, & portus. Alterum autem hemistichium, quod sequitur : ipsius enim & genus sumus : verum hemistichium est Arati, initium quinti carminis, τὸ γὰρ κῆρ γένος ἐοικώς: genus autem Dei sumus : non quod ad carnem aut corpus attinet, sed quod ad animum, secundum quem in genere dicitur de homine : ✠ ad imaginem & similitudinem suam creauit illum Deus. Genus ergo cùm simus Dei, &c. Græcè, γένος ἐν ὑπάρχοντι τῷ θεῷ, ἐκ θεοῦ ἵδμεν νομίζου χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἢ λίθου χαράγματι τυχόντος κῆρ ἰθὺς ἢ ἄλλου ἀνθρώπου τὸ θεῶν εἶναι ὁμοίον, id est, Genus itaque cùm simus Dei, pintare non debemus auro, aut argento, aut lapidi, quæ sunt sculpturæ hominum arte & inuentione fabrefactæ, numen ac Deum esse simile. χαράγματι enim puto appositiuè referri ad tria illa, auro, argento, & lapidi, vt etiam hoc modo vertere possis : auro, aut argēto, aut lapidi hominum arte & inuentione sculptis & fabrefactis.

Et tempora quidem huius ignorantie despicens Deus, nunc annunciat hominibus, vt omnes ubiq; penitentiam agant, eo quòd statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in equitate, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, subiiciās eum à mortuis.

Despicens Græcè dicitur *ἠπερίστωρ*, Aoriston participium, quod meo iudicio verti posset: Et tempora huius ignorantiae cum dissimulari Deus, ac quasi per conuentiam transmissit, nunc annunciat. Fiduciam enim illis ingenerat, ne ob præteritam idololatriam animum despondeant, excusans eos, quod per ignorantiam peccauerint, cuius rationem non habiturum Deum asserit, modò pœnitentiam agant: ad quam inuitat futuri iudicij mentione facta, quod per virum fore dicit, què Deus definiuit, Christum se licet, quem à mortuis suscitauerit, fide omnibus præstita, quotquot eam volunt apprehendere. Deceuit enim orbem terræ iudicare per eum, quem vobis prædico, cuius rei hanc Deus fidem facit, quod eum à mortuis suscitauerit.

Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam verò dixerunt: Audiemus te de hoc iterum. Sic Paulus exiuit de medio eorum. Quidam verò viri adherentes ei, crediderunt, in quibus & Dionysius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alij cū eis.

Cum audirent Athenienses Deum esse spiritum, & mente ac corde spiritualiter coli debere, & honorari, cuius gloria iam ad nos proximauerit, quem per filium suū annunciauit, & quam, si consequi velimus, in melius vitam commutemus, in quibus prædicandis ipse filius occisus est, & resurrexit. Vbi verò resurrectionem adiecisset Christi, ex consequenti mortuorum resurrectionem possibilem intellexerūt, alij eum ridebant, alij eum rursus audire constituerunt, quasi hoc prorsus impossibile, & æquè ac mundum creare difficile. Quibus tamè quidam crediderunt, inter quos fuit Dionysius Areopagita. Hic est cuius extant libri de cœlesti Hierarchia, & ecclesiastica, de diuinis nominibus, & mystica theologia, & alij nonnulli, quicquid dicant Valla & Erasmus. Hic autem apud Athenienses nequaquam parui nominis erat. Quæ autem dignitas Areopagitarum esset, vide Budæum in Pandectas.